

חלק א

1234567

א. סוגיית הגמרא בבבא מציעא

סוגיית הגמרא בבבא מציעא ע"ב:

מלוה ישראל מעותיו של נכרי מדעת הנכרי כו'. תנו רבנן: מלוה ישראל מעותיו של נכרי מדעת הנכרי, אבל לא מדעת ישראל. כיצד? ישראל שלוה מעות מן הנכרי ברבית, וביקש להחזירם לו. מצאו ישראל אחר ואמר לו: תנם לי, ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו אסור. ואם העמידו אצל נכרי מותר. וכן נכרי שלוה מעות מישראל ברבית, וביקש להחזירם לו, מצאו ישראל אחר ואמר לו: תנם לי, ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו מותר. ואם העמידו אצל ישראל אסור. בשלמא סיפא לחומרא, אלא רישא, כיון דאין שליחות לנכרי איהו ניהו דקא שקיל מיניה רביתא! אמר רב הונא בר מנחם משמיה דרב אחא בריה דרב איקא: הכא במאי עסקינן כגון דאמר ליה: הניחם על גבי קרקע והיפטר. אי הכי מאי למימרא? אלא אמר רב פפא: כגון שנמל ונתן ביד. ואכתי, מאי למימרא? מהו דתימא: נכרי גופיה כי עביד אדעתא דישאל קא גמיר ויהיב, קא משמע לן. רב אשי אמר: כי אמרינן אין שליחות לנכרי הני מילי בתרומה, אבל בכל התורה כולה יש שליחות לנכרי. והא דרב אשי ברותא היא, מאי שנא תרומה דלא דכתיב אתם גם אתם; מה אתם בני ברית אף שלוחכם נמי בני ברית. שליחות דכל התורה כולה נמי מתרומה גמרינן לה. אלא דרב אשי ברותא היא. איכא דאמרי, אמר רב אשי: כי אמרינן אין שליחות לנכרי הני מילי אינהו לדידן, אבל אנן לדידהו הוינא להו שליח. והא דרב אשי ברותא היא. מאי שנא אינהו לדידן דלא דכתיב אתם, גם אתם לרכות שלוחכם; מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, אנן לדידהו נמי, מה אתם בני ברית קאמר. אלא הא דרב אשי ברותא היא. רבינא אמר: נהי דשליחות לנכרי לית ליה, זכיה מדרבנן אית ליה. מידי דהוי אקטן, קטן לאו אף על גב דלית ליה שליחות אית ליה זכיה מדרבנן. הכא נמי לא שנא. ולא היא, ישראל אתי לכלל שליחות, נכרי לא אתי לכלל שליחות.

יש לנו בברייתא רישא וסיפא: ברישא המלווה הינו גוי, ויש לוהו א' יהודי, ולוהו ב' יהודי. בסיפא המלווה הינו יהודי. לוהו א' גוי. ולוהו ב' יהודי.

[124857]

[124857]

מהברייתא לא ברור מה הפירוש "העמידו אצל נכרי" ומה הפירוש "העמידו אצל ישראל" מי העמיד לווה א' או לווה ב'? ומי מדבר עם מי?

ב. מחלוקת רש"י ותוס' מי שליחו של מי

נראה בזה מחלוקת רש"י ותוס':

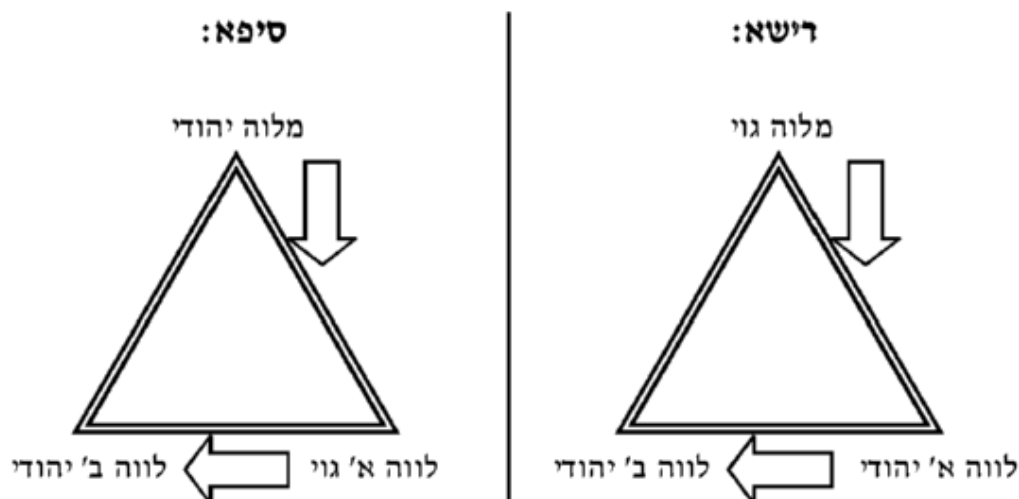
רש"י שם פירש:

ואם העמידו אצל נכרי — אף על פי שישאל נותנו לחצירו במצות הנכרי.
מותר — דשלומו הוא.

ואם העמידו אצל ישראל אסור — ואף על פי שקיבלם זה מיד נכרי, משום דנכרי שליח ישראל, ושלומו של אדם כמותו.

בשלמא סיפא — דקמי: אם העמידו אצל ישראל אסור, דמשמע שנכרי זה חשוב שלוחו של ישראל חומרא דרצון הוא למיסר, דהא דקיימא לן דשלומו של אדם כמותו בשולח ישראל ושליח ישראל נאמר, דמתרומה גמרינן, צפרק שני דקדושין (מא, ב):
אם גם אם לרצות שלוחם, מה אם צריח אף שלוחם צני צריח.

שיטת רש"י:

לרש"י המלווה אומר ללווה א' תן את הכסף ללווה ב':

ברישא לווה א' היהודי הינו שליחו של המלווה הגוי לתת את הכסף ללווה ב', ובסיפא לווה א' הגוי הינו שליחו של המלווה היהודי לתת את הכסף ללווה ב' היהודי.

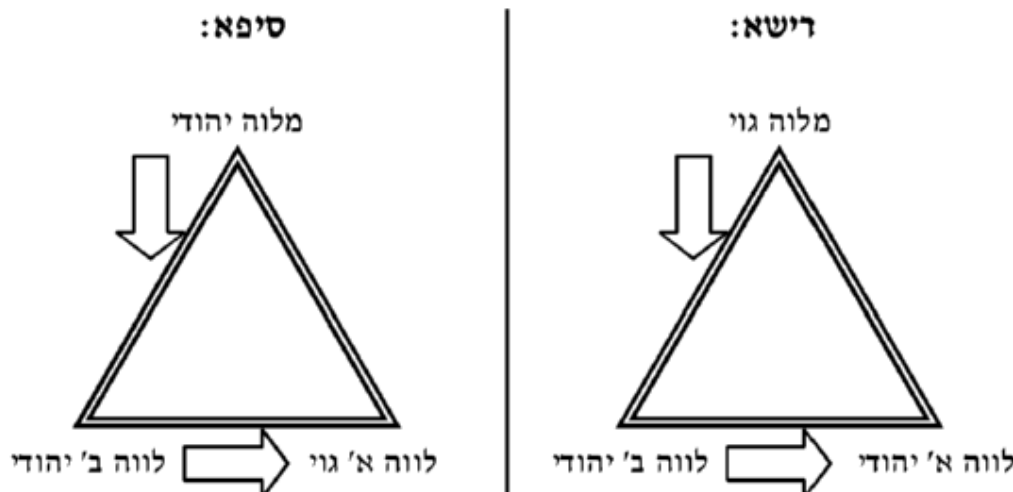
וכעת, מפרש רש"י, כי יש שליחות לגוי ולכן ברישא: אם "העמידו אצל נכרי" — מותר, כי לווה א' נעשה שלוחו של הגוי לתת ללווה ב' וכאילו הגוי נתן ללווה ב', ומותר ללוות מגוי בריבית.

ואילו בסיפא: "אם העמידו אצל ישראל – אסור", כי לווה א' הגוי נעשה שלוחו של המלווה היהודי וכאילו המלווה היהודי נתן הלוואה ללווה ב' היהודי, וזה אסור משום ריבית.

ואילו תוספות שם מפרשים:

בשלמא סיפא לחומרא – תימה אמאי לא הו' רבית גמור כשהעמידו אצל ישראל אפילו מקבל הנכרי רבית שהרי נעשה ישראל שני שלוחו של ראשון לקבל חובו מידו של נכרי וי"ל דאפילו שיוכל לזכות לחצרו צמאיאה הכא אין קבלתו מן הנכרי זוכה לישראל חצרו דנהי אס' היה נכרי מפקיר מעותיו היה יכול לזכות לחצרו השתא מיהא שהנכרי אינו מפקירין אלא צא לזכות מעותיו למלוה על ידי זה הלוה אין לו כח לזכות שאס' כן היה ישראל המקבל שלוחו של נכרי לזכות צמעותיו של ישראל ואין שליחות לנכרי והי"ל להיות מותר אפי' העמידו אצל ישראל אי לאו דלחומרא אמרינן דיש שליחות לנכרי אלא רישא אמאי שרי בהעמידו אצל הנכרי כיון דאין שליחות לנכרי נמנא דישאל שני לא זכה בקבלתו לנכרי ואינו חייב לנכרי כלום אלא לישראל וכשנותן רבית לנכרי הרי הוא נותן עבור ישראל המלוה ופוטרו נגד הנכרי והוי כנותן לישראל ענמו ומשני דאמר ליה הניחם ע"ג קרקע והפטר והלוה יטלם מעל גבי קרקע בציווי הנכרי להתחייב לו קרן ורבית ואפילו שלא הפקיר ישראל המעות כשנתנם ע"ג קרקע והוי עדיין שלו כשנטלם ישראל שני מכל מקום כשפורע לנכרי רבית אינו צריך לישראל ראשון שהרי כבר פטרו הנכרי אצל כשלא הניחם ע"ג קרקע אלא אמר תן לפלוני ישראל והפטר ואני אחנה עמו שיתן לי קרן ורבית היה אסור אע"פ שעתה נמי אינו פורע לו רבית לפטור את הראשון שהרי כבר פטרו הנכרי מכל מקום כיון שקבל המעות מיד ישראל הראשון שהיה עד עתה המעות באחריותו נראה כנותן לו רבית אע"פ שאינו מתנה עמו אלא הנכרי.

שיטת התוספות על פי ה"קצות" (ראה דבריו להלן):

לתוס': המלווה אומר ללווה ב' שיהיה שליחו לקבל את כספו מלווה א', ואח"כ יקח את הכסף בהלוואה מהמלווה. ולכן ברישא: "אם העמידו אצל נכרי – מותר", כי לווה ב' שליחו של נכרי הוא, וכאשר לווה א' עומק הפשוט - א' בן נון, אורי צבי בן אלכסנדר עמוד מס': 423 הודפס ע"י אוצר החכמה

היהודי נתן לו את הכסף הרי שהמלווה הגוי קיבל את כספו ע"י שליחו היהודי, ונתנו לשליח שישתמש בכסף כהלואה. ואילו בסיפא "אם העמידו אצל ישראל" — "אסור" כי לווה ב' כשלוחו של המלווה קיבל את הכסף מהלווה היהודי, וזו עסקת הלואה בין שני יהודים בריבית שהיא אסורה.

הגמרא מיד מתקנת את ההנחה שיש שליחות לגוי, שהרי אין הדבר כן! שלמדנו שליחות מתרומה ויש מיעוט בפסוק ש"מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית" ויצאו הגויים שאינם בני ברית.

(ג. כסף משנה: עבד כנעני הוא בן ברית

במאמר המוסגר נציין, כי הכסף משנה הלכות שלוחין פ"ב ה"ב מסביר כי עבד כנעני נקרא בן ברית (שהרי מלין עבד כנעני לשם גרות, ואף שאינו יהודי גמור, אבל חייב הוא במצוות כאישה) ויש שליחות לעבד כנעני:

עושה אדם שליח איש או אשה אפי' אשת איש וכו'. דתנן בעירובין פרק חלון (דף ע"ט) מזכה לבני המכוי העירוב על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו אבל אינו מזכה ע"י בנו ובתו הקטנים [ולא על ידי] עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידם כידו והמכוי מדין שליחות שהוא כאילו אותו אחר עשאו שליח לזכות בשבילו וקתני דע"י אשתו מזכה אלמא אפילו אשת איש נעשית שליח ועבדו ושפחתו הכנענים לא ממעט להו אלא מפני שידם כידו כלומר והוה ליה בעדיין העירוב ברשותו ולא נכנס עדיין לרשות אותם שרוצה לזכות להם הא לאו הכי יכולים להיות שלוחים ומעמא לפי שישנן במקצת מצות ואינם כעכו"ם דהא קרינן בהו בני ברית ובפרק השואל (דף צ"ח ע"ב) נמי תנן השואל את הפרה ושלחה ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו וכו' ומתה פטור ואמר רב התם אפילו עבד כנעני ואפילו שמואל דאמר דוקא ע"ע לא ממעט כנעני אלא משום דידו כיד רבו הא בשליחות שאינו נוגע לרבו בר שליחות הוא ואמרין נמי בפרק שני דגיטין (דף כ"ג ע"ב) אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין הא למשא ומתן דאיתיה נעשה שליח ושם בפ"ב היו רוצים לדרוש מה אתם ישראל אף שלוחכם ישראל להוציא עבדי ואסיקנא אמרי דבי ר' ינאי לא מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית כלומר ועבדים בני ברית הם דכתיב מחוטב עצים לעבדך בברית.

הכסף משנה מוכיח זאת מגמרא מפורשת בב"מ צח ע"ב, ששולח אדם ביד עבדו ושפחתו הכנעניים).

ד. מדוע אין שליחות לגוי

ובאמת צריך הסבר למה אין שליחות לגוי? הרי מעשים בכל יום שמשתמשים בשליחים ובודאי גם גויים שולחים שליחים ונעשים שליחים ולמה מיעטה תורה גוי משליחות?

וצ"ל שיש חידוש בתורה שעל ידי דיבור בעלמא נעשה "שלוחו של אדם כמותו". בודאי יכולים לשלוח דברים ביד גוי ולהוליך עבורו חפצים אולם אין כאן את הדין של "שלוחו של אדם כמותו" לצורך ביצוע חלויות. יש אופציות של יפוי כח ואפוסטרופסות שזה נעשה ע"י בית דין או בקנין, אבל החידוש של התורה שבדיבור בלבד יש דבר כזה שהשליח ממש כמו המשלח – זה חידוש שנאמר רק לבני ברית.

בהמשך נראה כי יש שיטה אחרת לפרש את דעת התוספות.

ה. ביאור המשך הסוגיא לרש"י ולתוס'

ונחזור לגמרא המתקנת את עצמה ואומרת שאי אפשר לומר שיש שליחות לגוי.

"בשלמא סיפא לחומרא. אלא רישא כיון דאין שליחות לנכרי איהו ניהו דקא שקיל מיניה ריביתא?"

ונסביר לפי רש"י:

בסיפא: שהמלווה היהודי עשה את לווה א' הגוי שליח, נוכל לומר שיש שליחות לגוי לחומרא, ולכן אף שלווה ב' קיבל את הכסף מלווה א' הגוי, והכסף עדיין שייך לגוי כי השליחות להחזיר את הכסף ליהודי המלווה לא הצליחה וממילא קיבל לווה ב' מהגוי את הכסף ששייך לו וזו הלוואה מגוי ומדין תורה מותרת היא, אך חכמים החמירו ואמרו שיש שליחות לגוי לחומרא, ולכן הגוי כן נעשה שליח של המלווה היהודי לתת את הכסף ללווה ב' והכסף הוחזר, ויש כאן הלוואה בריבית בין המלווה היהודי ללווה ב' היהודי. (יש להסתפק האם זו ריבית דרבנן כי היא נובעת מחומרא דרבנן שהכשירו את שליחות הגוי, או שנאמר כמו האומרים ש"קנין דרבנן מהני לדאורייתא", כי אחרי הקנין שהוא מדרבנן, רואים אנו את החפץ כשייך לקונה, ואף כאן נאמר שאחר שהשליח נעשה שליח מדרבנן ונעשתה שליחותו, שוב אסורה הריבית מדאורייתא).

אבל ברישא, שואלת הגמרא מדוע אם העמידו אצל הנכרי מותר, הרי הנכרי עשה את לווה א' היהודי שליח לתת את החזר ההלוואה ליהודי השני ושליחות זו לא מצליחה, א"כ הכסף עדיין שייך ללווה א' היהודי, והוא מלווה אותו ללווה ב' היהודי, וזה אסור?

נסביר לפי תוס' (עפ"י הקצות):

התוס' שואלים על הגמרא למה אומרת הגמרא "בשלמא סיפא לחומרא" שזו ריבית דרבנן? הרי לפי התוס' המלווה היהודי מדבר אל לווה ב' היהודי וממנה אותו שליח לקבל את כספו מידי לווה א' הגוי, והרי יש שליחות לישראל וזו צריכה להיות ריבית דאורייתא?

ומתרצים התוס', בחידוש המושג "שלוחו של בעל הממון" (להלן נרחיב בנושא ונביא כמה הסברים בו. נושא זה מורחב באחרונים מאד אולם בראשונים הוא מופיע רק אצל הר"ן בב"מ י"א ע"ב) לווה א' הגוי המחזיר את ההלוואה ללווה ב' שהוא שליחו של המלווה חייב אף הוא לעשות את לווה ב' שליחו, כי לעשות שליח יכול רק "בעל הממון", וכיוון ש"בעל הממון" הוא הגוי וכעת הוא צריך להחזיר את ההלוואה, הרי הוא מוכרח

לעשות את לווה ב' שליחו להחזרת הכסף, ולכן חייבים פה להשתמש בחומרא של רבנן שיש שליחות לגוי כי אחרת הכסף היה נשאר של לווה א' הגוי, והריבית היתה מותרת.

אבל שואלת הגמרא על הרישא, למה "אם העמידו אצל הנכרי – מותר" הרי לווה ב' הוא שלוחו של הנכרי לקבל עבורו את הכסף ואין שליחות לנכרי, אמנם מצד לווה א', שהוא בעל הממון, הוא יכול לתת את הכסף ליהודי אבל היהודי אינו שליחו של המלווה הגוי?

ו. מה החידוש בנטל ונתן ביד?

בהסבר הרישא מביאה הגמרא שני תירוצים:

"אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא הכא במאי עסקינן כגון דאמר ליה הניחם על גבי קרקע והיפטר", ורש"י מפרש שכך עשה לווה א' ולווה ב' לקחם משם במצוות המלווה הגוי.

ושואלת הגמרא: "אי הכי מאי למימרא?" – זה פשוט שלווה א' יצא מן התמונה והעסקה היא בין מלווה גוי ללווה ב' היהודי?

"אלא אמר רב פפא כגון שנטל ונתן ביד" – שהמלווה הגוי קיבל בידו את הכסף מידי לווה א' ונתן אותו ללווה ב'.

"ואכתי מאי למימרא" – הרי זה פשוט שמותר ומה החידוש?

"מהו דתימא נכרי גופיה כי עביד אדעתא דישראל קא גמיר ויהיב קמ"ל" – היינו חושבים כי המלווה הגוי נעשה שליח של לווה א', לחומרא, לתת את כספו של לווה א' ללווה ב' ואסור, קמ"ל שמותר.

לכאורה קשה סדר הדברים בגמרא, שהרי איזו צורת החזרה טובה יותר: אופן זה בו הלווה מחזיר את כסף ההלוואה לידו של המלווה, או האופן בו מניח הלווה את הכסף על הקרקע? בסתם היינו אומרים שברור שהחזרה ליד המלווה טובה יותר. וא"כ למה בגמרא מופיע הפוך?

ונראה לי לישב ע"פ הערת רע"א כאן. רע"א שולח לתוס' לקמן דף קיב ע"א תד"ה חוזר. ונעין בתוס' זה את הצריך לעניננו. התוס' דן בסוגיא אם מחילה צריכה קנין או מספיק לומר בע"פ?

חוזר עליו או אינו חוזר עליו – היכא דא"ל אני פוטרך לגמרי אפי' לא יתן לי פשיטא דאינו חוזר דאם לא כן בכל מחילה בעלמא תיזעי ליה אי צעי קנין או לא והיכא דא"ל נמי אני פוטרך אם יפרע לי שולחני פשיטא דחוזר כיון דאין שולחני רוצה ליתן לו והכא מיירי כשאמר ליה הפועל סתמא שיסמוך על שולחני ומיזעיא ליה מי אמרי' דאדעתא דהכי סמך אס יתן לו או דלמא לגמרי פוטריו אפילו לא יתן לו וא"ת פשיטא שלא פטרו לגמרי אלא דוקא אם יתן שהרי שולחני יכול לחזור בו אפי'

זמעמד שלשתן כיון שאין לצעל הבית צידו לא פקדון ולא מלוה וכיון דיכול לחזור
 מסתמא לא פטרו לגמרי דלאו בשופטני עסקין ו"ל דלעולם איכא למימר שפטרו
 לגמרי ומתחייב לו שולחני מדין ערב דכשמשמיתו השולחני הוי כאומר סמוך עלי¹²³⁴⁵⁶⁷
 ופטור בעל הבית לגמרי וה"ה דהוה מצי למיצעי אס השולחני יכול לחזור בו אס לאו
 דהא צהא תליא והשתא מוכח דמחילה אינה נריכה קנין דע"כ הכא בלא קנין איירי
 דקנין לא שייך אלא כשפטרו לגמרי בהדיא ואפי' לא פטרו לגמרי בפירוש כיון
 שהקנה לו דומה ודאי שלפטרו הקנה לו דאס לא כן מאי נריך קנין וצפטרו בהדיא
 פשיטא דאינו חוזר כדפרישית וצהא לא מיבעיא ליה אלא ודאי בלא קנין איירי ומיהו
 מצינו לפרש דהכא איירי כשאמר ליה בהדיא אני פוטרך אס יתן לי ואס לא לחזור
 עליך ופליגי כל זמן שלא חוזר בו שולחני אס יכול לחזור על צעה"ז ולזה הפירוש נמי
 יש להוכיח קצת דמחילה אינה נריכה קנין מדאמר רב ששת אינו חוזר אלמא פוטרו
 כל זמן שירצה שולחני לפרוע לו ובלא קנין מיירי דבקנין אפילו רצה מודה ועוד י"ל
 דפלוגתא דהכא לא שייכא מידי למחילה דלכ"ע פועל חוזר על צעה"ז ולא פליגי אלא
 לענין כל תלין כשחוזר בו מיד ציוס ראשון על צעה"ז דלרב ששת אינו חוזר עליו
 לענין להתחייב בכל תלין כיון דניתק¹²³⁴⁵⁶⁷ שעה אחת ממנו כשעמד אצל שולחני שוב אינו
 חוזר לאיסור כל תלין ורצה אמר כיון דתוך זמנו חוזר הוה כדמעיקרא ודייק רצה
 ממתניתין דקתני המחלו אצל שולחני אינו עובר עליו משמע דוקא כל זמן שעומד
 אצל שולחני הא מיהדר הדור וחוזר לאיסורו דאי לא הדור לאיסורו הוה ליה למיתני
 אינו יכול לעבור עליו ולא דמי להא דקתני אחר זמנו אינו עובר עליו ולא קתני אינו
 יכול דהתם ליכא למיטעי ורב ששת דמי דאינו צמורת לעבור עליו כלל אפילו יחזור בו
 ומיהו צירושלמי דשבעות גבי חנוני על פנקסו דנשבעין ונוטלין מצעל הבית קאמר
 דדוקא כשלא העמיד לפועלים אצל חנוני אצל העמידים אצלו אין בעל הבית חייב
 לפועלים כלום ומפרש רב אלפס דירושלמי אחי אליצא דרב ששת וסבר כמותו אצל
 מ"מ לדידן קי"ל כרצה ומוקי ההיא דלא פליגי לענין כל תלין אלא לענין אס נריך
 בעל הבית לשלם לפועלים אס לאו וכן משמע צפ"ק דקדושין (דף עז. ושס) דמחילה
 אינה נריכה קנין גבי עבד עברי דקאמר למה לי שטרא לימא ליה צאפי תרי זיל אמר
 רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול
 משמע דאי לא גופו קנוי לו היה יכול למחול ובלא קנין איירי דבקנין לא היה נריך
 שטר דאפילו עבד כנעני קונה עצמו בחליפין כדמוכח צהשולח (גיטין דף לט: ושס)
 דקאמר שקל כומתא ושדא צה ואמר קני הא וקני נפשך וקאמר דלא עשה ולא כלום
 משום דהוה ליה בכליו של מקנה אצל אי הוה בכליו של קונה הוה קניא נפשה
 בחליפין וכן צפרק הנושא (כתובות דף קד.) אמרינן דלאחר כ"ה שנה אצדה כתובתה
 משום דמסתמא מחלה ואע"ג דלא עשתה שום קנין דבקנין לאלחר נמי אצדה
 כתובתה ומדאמר לעיל צאיזהו נשך (דף עא:) תן על גבי קרקע והפטר
 וצפרק הזורק בגיטין (דף עב: ושס) זרוק לי והפטר אין ראייה דאיכא

למימר דאירי קנין ואין להקשות מה"ג שפירש בפ"ק דסנהדרין (דף ו. ד"ה נריכה) גבי פשרה נריכה קנין דשניהם נריכין קנין המוחל נריך להקנות שמחל לו והמשלם נריך להקנות שישלם לו החלי דשאי פשרה משום דדמי למחילה בטעות שאלו היה יודע שהיה זוכה צדין לא היה מוחל ולהכי נריכה קנין דאליס טפי ומהאי טעמא נמי איכא מאן דצעי ג' ולא סגי צב' משום דדמי למחילה בטעות כל שכן אם לא נפרש כמו שמפרש צהלכות גדולות אלא הקנין עושין קודם שישמעו שיקיימו דברי הפשרנים דכלא קנין יוכלו לחזור צהן כשישמעו הפשרה דאז לא קשה כלום.

התוס' אומרים שאין ראיה שלא צריך קנין במחילה, מסוגיתנו שבה רק אמר המלווה "והפטר" בע"פ, כי אצלנו היה קנין.

א"כ בתירוצו הראשון של רב הונא מדובר שהיה קנין, והרי יש כאן תרתי לטיבותא: היה קנין על הכסף, ואף אמר לו "והפטר", כלומר שהקנה המלווה את הפטור של לוה א' בקנין. ואילו בתירוצו רב פפא לא אמר המלווה "והפטר", ואז יתכן שהיינו אומרים שיש הו"א שהגוי נעשה שלוחו של מלווה א' לתת למלווה ב'. וברור למה הקדימה הגמרא את תירוצו רב הונא לפני תירוצו רב פפא.

אמרתי זאת למו"ר ואמר שיפה אמרתי בכוונת רע"א.

לתוספות ברור כי בתירוצים על הרישא שוב לא אומרים ש"אם העמידו אצל נכרי מותר" שהמלווה מדבר ללווה ב', אלא ברור שהמלווה מדבר אל לוה א' שיניח את הכסף ע"ג קרקע ויפטר, או שיתן לו את הכסף ביד.

חלק ב

א. קושיות מו"ר על עצם ההבנה בסוגיה

הפסוק

נחזור להעמיק בסוגיה.

הפסוק

הנה מו"ר בבית ישי סימן צו ב' הערה ד מקשה שתי קושיות המעמידות את כל הבנתנו עד כה בסוגיה בסימן שאלה גדול!

ולבאר מ"ט בסוגיא דב"מ שם ליכא זיכוי, נעתיק לשונו רש"י שם בסוגיא. וז"ל, ואם העמידו אצל נכרי, אע"פ שישראל נותנו לחברו במצות הנכרי מותר. דשלוcho הוא. ואם העמידו אצל ישראל אסור. ואע"פ שקבלם זה מיד נכרי. משום דנכרי שליח של ישראל, ושלוcho של אדם כמותו. בשלמא סיפא דקתני אם העמידו אצל ישראל אסור, דמשמע דנכרי זה חשוב שלוcho של ישראל, חומרא דרבנן הוא למיסר כו' עכ"ל. הרי דרש"י אינו מפרש ענין השליחות שבסוגיא כהתוס', שפירשו שהלוח הב' נעשה שליח המלוה לקבל עבורו את המעות לפרעון חובו ואח"כ הוא נוטלן לעצמו כהלואה מן המלוה. אלא מפרש דהאי שליחות שליחות להולכה היא שהלוח הא' נעשה שלוcho של המלוה להלות מעותיו ללוח הב'. והנה אח"כ בדברי רבינא דאמר, נהי דשליחות לנכרי לית ליה, זכיה מדרבנן אית ליה. פירש רש"י, שיהא ישראל זוכה לצורך נכרי. הלכך ההוא ישראל זוכה ליה מדרבנן בהלואה זו מישראל שני. ובגליון הובאה שם הגהת מהרמ"ל דגריס מישראל ראשון. וליתא, דגירסא זו שייכת רק לפי פירוש התוס', דהלוח השני זוכה בהמעות עבור המלוה הנכרי. אבל לפי שיטת רש"י בכל מהלך הסוגיא אין מקום לגירסא זו. אלא ודאי הגירסא שלפנינו עיקר. ופירושה פשוט, דהלוח הראשון מלוה מעותיו להלוח השני ע"מ שהחוב הצומח מהלואה זו יהא להנכרי.

ויומתקו הדברים יותר, בהקדם דברי הגר"ח ז"ל בפ"ה מהל' מלוה ה"ג. וז"ל, נראה דבסיפא בהעמידו אצל ישראל, חל על ישראל גם דין מלוה מדין עבד כנעני. והוא, דכיון דהנכרי נותן עבור ישראל ומדעתו, אע"פ שלא זכה הישראל במעותיו, מ"מ כיון דנותן להישראל השני שיתחייב להישראל הראשון, שפיר חל על הישראל דין מלוה מדין עבד כנעני כו'. ושפיר צ"ל אסור כו'. אבל ברישא גבי ישראל שלוח מן הנכרי והעמידו אצל נכרי, והישראל נותן מדעת הנכרי ובשבילו, וא"כ הרי באמת חשיבא רק הלואה נכרי, כיון דחל עליה דין עבד כנעני כו'. אכן נראה כו' גבי נכרי דאימעיט מדין שליחות וזכיה, ממילא דליתיה גם בדין עבד כנעני כו' עכ"ל. ונראה שהן הן דברי רש"י בפירוש דברי רבינא דס"ל יש זכיה לנכרי. דהיינו דהלוח הא' נותן המעות להלוח הב' עבור הנכרי מדין עבד כנעני, שיסודו הוא דין זכיה.

ובהערה שם כותב מו"ר:

¹²³⁴⁵⁶⁷

ד. איברא צריך תלמוד, שליחות זו מה ענינה. והלא המעות עדיין הם של הלוי הראשון, ולא זכה בהם המלוה, ומה שייך שליחות להלותן ללוה ב'. ועוד, מה צורך בשליחות להולכה בזה, ובדאי אפשר למלוה לשלוח מעות ההלוואה ללוה ע"י קוף. מיהו מצינו כיו"ב ממש בירושלמי פ"ב דקידושין. וז"ל, התקדשי לי בסלע זו ואמרה כו' תנהו לעני ה"ז מקודשת. מ"מ לא נכנס לידה כלום כו'. אמר רבי פנחס, ואתיא או כרבי זעירא או כרבי אילא. דתני אומר הוא אדם לפועל הילך דינר כו'. אבל אם אמר לו צא וקח לך ככר ואני נותן דמיו כו', חוששין על שכרו משום שביעית כו'. א"ר זעירא, נעשה החנוני שלוחו של בעה"ב לזכות לפועל. א"ר הילא, פועל זוכה לבעה"ב משל החנוני, וחוזר חוכה לעצמו. אוף הכא, על דעתיה דר"ז הבעל נעשה שלוחה של אשה לזכות לעני. אמר רבי הילא, העני זוכה לאשה משל בעלה וחוזר חוכה לעצמו. מה נפק מן ביניהן, היה חנוני חרש. על דעתיה דר"ז לא חשש, שאין שליחות לחרש. על דעתיה דרבי הילא חשש, היה הפועל חרש, על דעתיה דרבי הילא לא חשש, שאין זכות לחרש. על דעתיה דר"ז חשש, ע"כ. הרי מפורש בירושלמי שתי הסברות. דרבי הילא כהתוס', ודרבי זעירא כרש"י. איברא דהרשב"א בחיורשו בפ"ק הביא דברי הירושלמי והבין בהם דהירושלמי אית ליה סברת הבבלי דאתי עלה מדין ערבות. אבל הריטב"א שם בשם הרא"ה כתב דהירושלמי חולק ולא אתי עלה מדין ערבות. עכ"פ בדעת רבי זעירא לא פירש הרשב"א כלום, והדברים צריכים פירוש, וכבר כתבנו בסי' פ"ז הערה ג' שכבר אפשר היה לפרש דברי רש"י עפ"ד נה"מ סי' שד"מ סק"א דלא בעי קנין לפרעון חוב אלא תיכף כשיתרצה המלוה במה שייחד הלוי לפרעון נעשה תיכף של המלוה ע"ש. אבל דברי רבי זעירא אאל"פ עפ"ד נה"מ וצ"ע.

(וזה לשונו של מו"ר שם: "לכאורה היה יכול החלק"י ליישב זה עפ"ד הנה"מ סי' שד"מ סק"א דלא בעי קנין לפרעון, אלא תיכף כשנתרצה המלוה במה שייחד הלוי לפרעון נעשה תיכף של המלוה ע"ש (והדר ביה ממש"כ בחו"ד סי' קס"ז סק"ג וסי' קע"ז סק"ו דבעי קנין). ואע"פ שהקשו עליו האחרונים מדברי הריטב"א גיטין כ' ב' וכן מדברי התוס' ב"מ ע"א ב' ד"ה בשלמא, אבל על כרחך זו היא שיטת רש"י שם בב"מ עשה"ט. (מיהו אשכחן דוגמת דברי רש"י בירושלמי פ' האיש מקדש ה"א דאמר רבי זעירא נעשה החנוני שלוחו של בעה"ב לזכות לפועל. ונעשה הבעל שלוחה של אשה לזכות לעני. והתם א"א לפרש עפ"ד נה"מ ודו"ק וצ"ע)")

¹²³⁴⁵⁶⁷

מו"ר שואל מה שייך כאן שליחות? אם המעות הן של לווה א' מה שייכת שליחות כאן? הרי צריך לווה א' להקנות אותן למלוה ולא הקנה.

ואם נאמר כי הכסף ביד הלווה שייך למלוה כי הוא משועבד לו, א"כ למה צריך שליח גם קוף בעלמא יכול לעשות זאת?

¹²³⁴⁵⁶⁷

¹²³⁴⁵⁶⁷

מו"ר מפליג להסביר את רש"י ששיטתו כמו ר' זעירא הסובר שהחתן נעשה שלוחה של האשה לזכות לעני וגם כאן נאמר שלווה א' נעשה שלוחו של מלוה לזכות ללווה ב' זכיה זו הכל עדיין בידו. אבל הבבלי לא סובר כך אלא בקידושין מקודשת היא מדין ערב. ונשאר בצ"ע. ושולח מו"ר לסימן פז הערה ג' ששם מביא את נתיבות המשפט האומר כי כאשר הלווה מחזיק את הכסף בידו ליתנו למלוה הרי המלוה לא צריך קנין ולכן גם כאן הכסף של המלוה. אבל המעיין בסי' פז יראה שנשאר שם בצריך עיון ולא מקבל תירוץ זה. ובאמת הוא קשה, כמו קושיתו השניה של מו"ר שאם הכסף של המלוה למה צריך דין שליחות קוף בעלמא מספיק וגם גוי כי לא שייך בהעברת כסף (ברינקס) דין שליחות?

והרי אנו לא מוצאים ידינו ורגלינו בסוגיה זו??

ב. הבנה מחדשת בדברי ה"נתיבות"

נעיין היטב ב"נתיבות" ואולי נוכל למצא הסבר בסוגייתנו.

נתיבות המשפט סימן שמד ס"ק א:

והא דמבואר בב"ק (ק"ז) [ק"ט ע"א] דיכול לעשות מגזל מלוה, י"ל דשם מיירי שהגזלן היה בידו מעות ורצה להשיב לו ואמר לו יהיה בידך לפקדון, דאז אפילו לא היה הנגזל רוצה לקבלם היה חשיב השבה, דהשבה בעל כרחו הוי השבה, וכמבואר בסומן ק"ך [סעיף ב'] באמר ליה הלואה טול את שלך והמלוה אינו רוצה דהוי פרעון. וה"ה בהאי דהמרדכי, אם היה הלואה מביא המעות לפרעון ואמר המלוה יהיה בידך למחצית שכר ודאי דהוי פרעון, רק דמיירי שהלואה לא הביא המעות בידו, רק שהמלוה אמר מדעת עצמו שיהיה פקדון כשיעסוק בהן, וזה לא מהני ודמי לאסמכתא ובעי קנין, אבל כשהמעות בידו נעשה תיכף של המלוה דלא בעי קנין לפרעון, רק תיכף כשנתרצה המלוה במה שייחד הלואה לפרעון, אין צריך קנין חדש בשעת גוביינא. תדע, דהב"ד כשמוכרין לאחר להגבות להמלוה, כל זמן שלא עשה הלוקח קנין לא נעשה שלו, וכשמגבין להמלוה גופיה לא בעי קנין, דהא אמרינן [ב"מ ל"ה ע"ב] מאימת אכיל פירי מכי שלמי [ימי] אכרזתא, וה"נ כשהלואה מגבהו בעצמו.

הרב דז'מיטרובסקי במהדורותו, בהערותיו על ה"נתיבות" מקשה על סברתו מהגמרא שלנו, ומוכיח מהתוס' שלא אומרים שהמלווה לא צריך קנין, ונשאר בצ"ע.

אף שיש להעיר מדברי מו"ר שהנתיבות הולך בדרכו של רש"י ולא של תוס' ולכן אין "צ"ע".

מ"מ צריך להבין לדעת רש"י למה צריך שליחות?

וברור שרש"י דורש שהכסף יעבור דרך המלווה, ז"א שלוה א' מחזיר למלווה והכסף עובר מהמלווה ללווה ב'.

אם נעיין היטב ב"נתיבות" נראה כי ה"נתיבות" מדגיש שתיכף כשנתרצה המלוה במה שייחד הלואה לפרעון המלווה צריך להסכים לקבל את הפרעון, אז ורק אז, הכסף נקנה למלווה.

וא"כ בסוגייתנו שהמלווה מתנה עם לוה א' שיתן את הכסף בשמו ללווה ב', הרי הוא שליחו למלא רצונו שיחול קנינו בכסף רק כאשר הוא יתן אותו ללווה ב', וזוהי שליחותו ועל שליחות זו אומרת הגמרא שאין שליחות לגוי!

ואולי נוכל לומר חידוש זה בדרך אחרת שהשליחות היא, שהרי לצורך העברת הכסף מלווה א' ללווה ב' נדרשת קבלת הכסף ע"י המלווה ולצורך כך צריך את הסכמתו, ועל הסכמה זו נעשה לוה א' שליח של המלווה.

וזכינו להבין את הסוגיה לפי חידושו של ה"נתיבות"!

אמרתי זאת למו"ר והסכים לי. ושמחתי שמחה גדולה.

חלק ג

"שלוחו של בעל הממון"

א. מקור הביטוי: "שלוחו של בעל הממון"

הביטוי "שלוחו של בעל הממון" מופיע בראשונים רק בר"ן בב"מ דף יא ע"ב:

האי חצר אתרבאי משום יד ולא גרעא משליחות. פרש"י ז"ל דרב אשי אפירוקיה דרב פפא קאי דאמר דעת אחרת מקנה אותן שאני וה"ק האי חצר משום יד אתרבאי וכיון שכן מה ידה בסמוכה לה אף חצרה בסמוכה לה ומיהו אפי' אינה סמוכה לה לא גרעה משליחות הלכך גבי גט דחוב הוא לה א"א לחצרה שתקנה לה מתורת שליחות אלא מתורת יד הלכך בין משתמרת בין אינה משתמרת בעינן שתהא עומדת בצד ביתה או בצד חצירה דכיון דמידה גמרינן סמוכה לה בעינן, והכי אמרינן בהדיא בפ' הזורק אליבא דעולא, אבל במתנה דזכות היא לו חצירו קונה לו בין משתמרת בין שאינה משתמרת מתורת שליחות ואפי' אינו עומד בה דזכין לאדם שלא בפניו זהו תורף פירושו ז"ל.

א"ת"ח 1234567

ורבים הקשו א"כ אפי' במציאה דליכא ד"א מקנה תקנה שדהו שאינה משתמרת אפי' אינו עומד בה מתורת שליחות דזכין לאדם שלא בפניו, ולי נראה שאין זו קושיא כלל דכיון דמתורת שליחות אתינן לה לחצר אין שליחות מועיל אלא במקום שדעת אחרת מקנה שהרי אתה רואה שנחלקו למעלה במגביה מציאה לחבירו אי קנה חבירו אי לא קנה ואפי' כשעשאו חבירו שליח להגביהה כאותה ששנינו במשנתנו ראה את המציאה ואמר לחבירו תנה לי דאפי' בכה"ג איכא מ"ד לא קנה אע"פ שהכל מודים דהיכא דדעת אחרת מקנה זכין לו לאדם ע"י אחר, ואפי' מ"ד נמי דמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו לאו מטעם שליחות הוא אומר כן אלא דוקא היכא דאיכא למימר מגו דזכי לנפשי זכי נמי לחברי' דהא תלמוד מעשיר לעני דליכא מגו קי"ל כרבנן דאמרי יתננה לעני הנמצא ראשון, ומעמא דמלתא לפי שא"א לזכות לחבירו מתורת שליחות אא"כ נעשה שלוחו של בעל הממון והיכא דליכא דעת אחרת מקנה אין כאן בעל הממון שיהא זה שלוחו הלכך במציאה חצר א"א לה לקנות מתורת שליחות ולא משום מגו דלא שייך בה כלל, וכ"ת א"כ אפי' משתמרת כל שאינו עומד בה למה הוא קונה דהא לאו יד היא וכדאמרינן לענין גיטין ולא שליחות נמי היא שאין כאן בעל הממון, איכא למימר דכל שהיא משתמרת למה שהוא זכות לו כידו היא שאף מה שבא לידו כי נחא לי' דלקני בחצר המשתמרת הוא נותנו ויד אריכתא היא משא"כ לענין גיטין דכיון דלא נחא לי' דתקני חצר המשתמרת אינה כידה שמה שהוא חובה לאדם כשהוא בידו אינו נותנו בחצר המשתמרת אדרבה מוציאו ממנה, ואם תרצה תפרש דחצר המשתמרת שהיא קונה במציאה תקנת חכמים היא כי היכי דתקון לה ד' אמות וכ"ש זו שהיא כידה ממש כנ"ל.

הר"ן מדבר בענין מציאה שהשולח את חברו לקנות לו מציאה אינו יכול לזכות בה עבורו כי אינו שליחו של בעל הממון, וקונה רק מדין מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה.

הר"ן מובא בנימוקי יוסף על הסוגיה בב"מ יא ע"ב:

ראה לחס רליס וס' כי עומד בלד שדה חן - דמכשו היא משתמרת על ידו: וחצר המשתמרת דלא בעינן שיהא שומד בלד שדה לריכא טעמא דהא לאו משום יד הוא דמכשו כמו בגמ דהאס בעי'. טעמא דבלד חצרה כדלקמן וגם לא משום שליחות כדפי' הר"ן ב"ר ז"ל שא"ל לזכות לחבירו מקורם שליחות אלא"כ נפשה שטחו של בעל הממון ובמציאה ליכא בעל הממון שיהא זה שטחו ולא סייק למימר בחצר כדלמריקן גבי מגביה מציאה לחבירו דמינו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה וכאז הרעב"ר ז"ל דאריכא למימר דכל שיהא משתמרת למי שיהא זכות לו כידו היא שאף מה שבה לידו כי יתא ליה דליקמי בחצר המשתמרת הוא טעם ויד אריכא היא מה שאין כן לענין גמין דכיון דלא יתא לה דתקנה חצר המשתמרת אינה כידה שמה שהוא חובה לאדם כשהוא בידו אינו טעם בחצר המשתמרת אדרבה מציאו ממנה:

אמר החפ"ק

ב. אף בירושלמי משמע שצריך "שלוחו של בעל הממון"

וכן משמע מהירושלמי במעשר שני פ"ד ה"ד:

רבי זעירא בעא קומי רבי מנא אף לעניין מתנה כן אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו אמ' ליה תמן התורה זיכת אותה בגיטה והיא עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה אית לך מימר במתנה אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו ועוד מן הדא דאמר רבי יוסי ר' יעקב בר זבדי רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר ליתן מתנ' לחבירו וביקש לחזור בו חזר בו.

ודבר זה חוזר בירושלמי בגיטין פ"ו שאין אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו, ונוכל ללמוד מזה שצריך בשליחות להיות "שליחו של בעל הממון".

גמ' י"ד/ל"א

וכן ניתן ללמוד מהרשב"א אף שאינו אומר את המושג "שליחו של בעל הממון",

חידושי הרשב"א מסכת בבא מציעא דף עא עמוד ב:

בשלמא סיפא לחומרא אלא רישא כי העמידו אצל נכרי מאי הוי והא אין שליחות לנכרי. קשה לי סיפא מאי חומרא מדינא נמי אסור דכיון שהעמידו אצל ישראל ואמר לו ישראל לנכרי תנם לישראל חברי, או שאמר לישראל חברו קבלם לי, זכה לו ישראל חברו, ואע"ג דאין שליחות לנכרי מי גרע ממגביה מציאה לחברו למ"ד (י' א') קנה חברו, והכא לכו"ע זכה לו כיון דאיכא דעת אחרת מקנה. ולא היא דכיון דנכרי אינו בתורת שליחות אינו בתורת זכייה כלל דאין אדם זוכה לו ולא זוכה לאחרים בשלל, והילכך ישראל שני לא זכה לראשון כלל וכשהוא נותן לו אפי' קרן מתנה בעלמא הוא דקא יהיב ליה, והילכך אפי' העמידו אצל ישראל אינו אלא לחומרא בעלמא.

באחרונים החל מה"קצות" דרך הגר"ח ותלמידיו ההלכה בשליחות שצריך להיות שלוחו של בעל הממון היא יסוד מוסד. וצריך להבין למה??

ג. ביאורי האחרונים בצורך בשלוחו של בעל הממון

הגר"ח

בחדושי הגרנ"ט אומר סברא אבל לא זכיתי להבינה:

(עא, ב) בתור"ה בשלמא איחא שבכ"מ אין המקבל מתנה או המלוה יכול לעשות שליח וצריך שהנותן מתנה או הלואה יעשהו שליח משום דבעינן שלוחו של בעל הממון עי"ש, והיינו טעמא דהנה איכא תרי גוונא בשליחות, יש שליחות אשר המעשה שהשליח עושה הוא מעשה מצד עצמו, ואין כח השליחות מועיל אלא שיחשב המעשה על המשלח כגון טביחה, שהטביחה היא מעשה מצד עצמה, ואין השליחות מועיל אלא שתחשב המעשה על המשלח, ויש עוד גוונא שליחות אשר בלא כח השליחות לא הוי מעשה כלל, כגון גבי מכירה שאם לא עשאו שליח למכור ל"ה מעשה המכירה כלום, וא"כ גבי מכירה או שאר בעלי הממון מצריך שימסרו לו הבעלים כח הבעלות שיהא ביכולתו למכור וליתן, ולפיכך גבי מכירה או גבי הלואה אין הלוקח או המלוה יכול לעשות שליח משום דלאו בעלים הוא, ומה שמועיל בכ"מ שליח לקנות היינו שהמוכר נותן לו כח בזה החפץ שיוכל לזכות בעבורו, וא"כ י"ל הכא דלעולם מיירי שאמר לו אם רצונך לתפוס אני מקנה לך, אבל הכח לזכות לא נתן לו, וה"ק לו, אם יש ביכולתך לזכות עבורי אני מקנה לך, ואם לאו לא, ומה שבכ"מ אינו מועיל תופס לבע"ח י"ל דה"ט משום דחסר שלוחו של בעל הממון, דהא אין האדון נותן לו כח לזכות עבור העבד ואפ"ה מהני, וא"כ שפיר צריך להועיל גם בתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, כיון שאי"צ שלוחו של בעל הממון, וקמתרץ הגמרא דכל האומר תנו כאומר זכו ואמרינן שהאדון עשאו שליח לזכות עבור העבד ושפיר יש כאן שלוחו של בעל הממון.

ואיני מבין אם תמיד צריך המקנה לתת כוח לקונה שיוכל לקנות, איך קונים מגוי קנין רגיל?

וכן מצינו את ר' שמואל רחובסקי ב"שיעורי ר' שמואל" ב"מ ט ע"ב האומר סברא וגם אותה לא הבינותי:

וביאור הדברים הא דמגו דזכי לנפשיה מהני
לסלק את החסרון של שלוחו של בעל
הממון וכמש"כ הר"ן, נראה דיסוד הך דינא
דשלוחו של בעל הממון גדרו הוא שאין לו כח
לאשוויי שליח על דבר שאין לו זכות בו, והיינו
שצריך בעלות וזכות כדי להתמנות שליח בדבר,

למה באמת הדין כך? ומהיכן נלמד דבר כזה?

ד. ביאור הגר"ח

והנה הגר"ח בספר "חידושי הגר"ח בסוגיות הש"ס", שואל על הענין ומסבירו בדרך חקירה ר' חיימית
טיפוסית:

בעז"ה

כבוד רוד זוגתי, הרב הגאון חריף וכקי בחדרי תורה, סוע"ה,
כבוד קדושת שם תפארתו מוהר"ר חיים בערלין נ"י.

שלום לו ולביתו ולכאו"א שלום וברכה.

מכתבו קבלנו לנכון ומאד שמחנו מבשורת החיים והשלום אשר אתכם.

ונוסף על כולנה גדלה שמחתי על אשר נתכבדתי מכבודו במכתב החירוף, אשר בו הראה רוב
אהבתו אלי בבואו אלי בארוכה בדברים עמוקים וישרים המשמחים לב ונפש, והנני לו ברוב תודה
הנאותה לכבודו ע"ז, וכן הנני להציע לפניו מה שעלה על רעיוני דרך עברי בק דבריו היקרים.

והנה ראשית דבריו היה לתרץ קושייתי שהקשיתי, לר"ל דסובר בב"מ (י, א) דחצר קונה מטעם
שליחות, ולדידיה איך קונה בדעת אחרת מקנה אותו, דהא צריך להיות גם שלוחו של נותן^(א), ולגבי
הנותן הא לא הוא החצר בר שליחות כלל. וכבודו השיב ע"ז מדברי הר"ן שכתב דמטעם יד הוא דקנה.

(א) ע"י בתוס' לקמן (עב ב; ד"ה בשלמא) שמבואר בדבריהם שאם הנותן נתן מעות לאחר לזכות עבור המקבל צריך
השליח להיות ג"כ שלוחו של הנותן, ומש"ה כתבו דאם נכרי נתן מעות לישראל לזכות עבור ישראל חבירו לא זכה
משום דצריך להיות גם שלוחו של הנותן והנותן הוא נכרי שאינו בר שליחות, וקושיית רבנו כאן דלפי"ז בחצר דלא
שייך שהחצר יהא שלוחו של הנותן א"כ איך יכול להיות חצר מטעם שליחות ג"כ דלפי"ז צריך שיהא שליח רק של
בעל החצר, והיכי מהני.

ובאמת הר"ן לא כתב זאת רק על ר"א דקאמר חצר משום יד איתרביי ולא גרע משליחות^(ב),
וחקר שם הר"ן דהא דקונה במציאה מצד מה קנאו מטעם יד או משום שליחות, אבל ר"ל הא דקאמר
בהדיא דחצר משום שליחות ולא משום יד וכדקאמר קטנה אין לה חצר, יעו"ש. וגם על ר"א דקאמר
חצר משום יד איתרביי ולא גרע משליחות על הא דבמתנה לא בעינן משתמרת, ובע"כ דמטעם
שליחות הוא דקניא וכדיאור הר"ן גופא הכא בהדיא, א"כ שוב קשה קושייתי דבמתנה הא לא מהני
גם שליחות דלגבי נותן הא לא הוא החצר בר שליחות כלל וכמבואר.

[וגם במה שכתב כבודו על הרמב"ם דלשיטתו אזיל דפוסק דהוי רבית קצוצה, עדיין קשה דאיך
פסק נגד הגמרא שם (ב"מ עא, ב) דקאמר שם להדיא בשלמא סיפא לחומרא, ובע"כ מוכרחים אנו
לומר כמו שביאר המגיד משנה, דהא דקאמר בשלמא סיפא לחומרא היינו מדאורייתא ממש^(ג)].

הגדה

והנה במה שהקשה כבודו מהא דקדושין (כג, א) (י) נראה לחלק דהנה באמת צריכים אנו להבין מהסברא מפני מה צריך להיות גם שלוחו של נותן. והנראה לומר דהנה בהך שזוכה עבור המקבל קעביד תרתי, חדא שמפקיעו מרשות הנותן ועוד שזוכה עבור המקבל, ולענין להפקיע מרשות הנותן לא חיילא כלל שליחות של המקבל כיון דזה אין בכוחו, ולהכי צריך להיות שלוחו של נותן לענין להפקיע מרשותיה, ושליח של מקבל לענין לזכות עבורו, נמצא דלא הוי שליחותן של המקבל והנותן על דבר אחר, ולהכי לא מהני מה דהוי שלוחו של אדון לענין העבר, אבל הכי גבי כהני, דעל מה דהוי שלוחי דידן, על גוף העבודה הוי ג"כ שלוחי דרחמנא, להכי מהני מה דהוי שלוחי דרחמנא לענין זה דיכול להיות ג"כ שלוחי דידן.

מענין שר' חיים לא קורא לזה "שלוחו של בעל הממון" אלא "שלוחו של נותן".

וברור מדבריו שהמקבל יכול לעשות שליח אף ש"אינו בעל הממון" – ולא כמו הגר"ט ור' שמואל – אלא שהוא יכול לעשות שליח על חלק אחד ממרכיבי העסקה. כי כל עסקה יש בה "שני דינים" אחד: הוצאה מרשות הנותן, והשני: הכנסה לרשות המקבל. ומסביר ר' חיים שהמקבל יכול לעשות שליח לקבל עבורו כי זה בכוחו, אבל אין בכוחו לעשות שליח להוציא מיד הנותן, ולכן צריך הנותן לעשות שליח גם הוא כדי שיצא מרשותו.

הסבר

הסבר יפה.

ה. מקור לחידושו של הגר"ח מדברי תלמידי הרשב"א

הגדה

ונראה לי שמצאתי מקור לחידושו של הגר"ח מלשון תלמידי הרשב"א שמביא הבית יוסף ביו"ד קס"ח.

בית יוסף יורה דעה סימן קסח:

ומיהו אפילו לרבינו תם אם ישראל השני אומר וכו'. מתוך לשון זה משמע דאפילו לא שוייה ישראל המלוה שליח אסור דזוכה הוא לו שלא מדעתו. וכן הזכירו תלמידי הרשב"א שכתבו דמשכחת לה דמדינא אסור ולא משום חומרא היכא דאמר ליה ישראל המלוה לגוי תנם לישראל שני בשבילי והגוי אומר לו לישראל שני זכה בהם ולא מחמת שליחותו של גוי אלא שכיון שהגוי רצה לזכות לו מעות הרי הוא מסתלק מהם והרי הוא כזוכה מן ההפקר ע"כ. הרי שאפילו לא אמר המלוה ללוה קבלם בשבילי אסור מדינא וכל דמיתסר מדינא פשיטא דמודה ביה רבינו תם. ודע שכתבו תלמידי הרשב"א עוד סברא אחרת בשם רבם ז"ל והיא דלא משכחת לעולם דאיכא איסורא מדינא אלא משום חומרא בעלמא דאפילו אמר ישראל המלוה לגוי תנם לישראל שני בשבילי וקבלם ישראל על דעת לזכות לישראל חבירו כיון שמיד הגוי הוא זוכה בהם ואי אפשר לומר שהוא מסתלק מהם בעודם בידו הילכך ישראל זה אי אפשר לזכות בהם אלא מחמת הגוי וכיון דאינו יכול לזכות בהם מדין שליחותו שוב אי אפשר לו לזכות בהם וכתבו שדברים אלו קרובים אל הדעת. ולפי זה אפילו מינהו ישראל המלוה שליח בפירוש לזכות בשבילו שרי לדעת רבינו תם. והרי"ף (שם) משמע דכרש"י סבירא ליה וכן דעת הרמב"ם בפרק ה' מהלכות מלוה (ה"ד)

וּכְתַב נְמוּקֵי יוֹסֵף בְּשֵׁם הָרִ"ן (עא: ד"ה אלא) דלענין מעשה יש לחוש לדבריהם.
 וּכְתַב הָרֵב הַמְּגִיד שֶׁכֵּן דַּעַת הָרַמְבַּ"ן (עא: ד"ה אלא) וְהַרְשֵׁב"א (עא: ד"ה אמר)
 אֵלֹא שֶׁהָרַמְבַּ"ם כָּתַב שֶׁהָיָא רַבִּית קִצּוּצָה וְיוֹצֵאָה בְּדֵינִים וְהָרַמְבַּ"ן וְהָרַשְׁב"א
 סוֹבְרִים שֶׁאֵין יוֹצֵאָה. וְנִרְאֶה לִי דִּנְקֻטִּינָן כָּל הַנִּי רַבּוֹתָא וְאֵע"ג דְּבִירוּשְׁלָמִי (ב"מ
 פ"ה ה"ה) מִשְׁמַע כְּדַבְּרֵי רַבִּינוּ תָּם כָּבֵר כָּתְבוּ תַלְמִידֵי הָרַשְׁב"א דִּאֲפֻשֶׁר דְּבִירוּשְׁלָמִי
 לֹא סָבִירָא לְהוּ דִּישׁ שְׁלִיחוֹת לְגוֹי אֲפִילוּ לְחוּמְרָא וּבִגְמָרָא דִּידָן סָבִירָא לְהוּ דִּישׁ
 שְׁלִיחוֹת לְגוֹי לְחוּמְרָא. וְאֵע"פ שֶׁכָּתַב הָרַא"ש בְּתִשְׁבָּה כָּלִל (ק"ס) [ק"ח] סִימָן י"א
 דְּבִצְרַפֶּת נוֹהֲגִים כְּרַבִּינוּ תָּם וְכֵן כָּתוּב בְּהַגְהוֹת פֶּרֶק ה' מֵהַלְכוֹת מְלוּה (ד"ק ה"ג,
 תְּשׁוּבוֹת ס' לג) לֹא חִיּוּשִׁינָן לְהֵהוּא מִנְהַגָּא.

אלא שעלינו להבין הרי בכל מכר אחר בין הקונה והמוכר אין צורך שהקונה יהיה שליחו של המוכר, שהרי
 אם נאמר כך אי אפשר לקנות מגוי. אלא שנאמר בעסקה ישירה בין הקונה למוכר ידו של הקונה "קונה" את
 ההוצאה מרשות המוכר, וזה פשוט.

א"כ מדוע ידו של לווה ב' לא תקנה ישירות מלווה א' הגוי את ההוצאה מרשותו ויזכה בזה למשלחו היהודי?

וְכִנְרָאָה צ"ל, לְדַעַתוֹ שֶׁל ר' חַיִּים, כִּי לֹוֹה ב' בְּהִיּוֹתוֹ שְׁלִיחַ שֶׁל מְלוּוֹה לְקִנּוֹת עֲבוּרוֹ אֶת הַחֲזֹר הַהֲלוּוָה, הוּא
 רַק שְׁלִיחַ וּמֵאֲבָד אֶת יְדוֹ כְּאִדָּם שִׁישׁ לוֹ יָד. בְּמִילִים אַחֲרוֹת: שְׁלִיחַ הוּא רַק שְׁלִיחַ וּמִתְּפַקֵּד רַק בְּצוּרַת שְׁלִיחַ
 וְלֹא יִכּוֹל לַעֲרֹב אֶת אִישִׁיּוֹתוֹ הָעֲצֻמִּית בְּתוֹךְ הָעִסְקָה שֶׁהוּא שְׁלִיחַ עֲלֶיהָ. וְלִכֵּן לֹא יִכּוֹל לְהַפְעִיל אֶת יְדוֹ הָעֲצֻמִּית
 לְקַבֵּל מִהֲנוֹתָן אֶת הַהוֹצָאָה מִרְשׁוֹתוֹ אֵלֹא א"כ יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַנּוֹתֵן גַּם כֵּן שְׁלִיחַ לְחֻלְק שְׁלוֹ. וְלִכֵּן צָרִיךְ פֶּה שֵׁנִי
 שְׁלִיחוּת שְׁלִיחַ שֶׁל הַמְּקַבֵּל וְשְׁלִיחַ שֶׁל הַנּוֹתֵן.

ו. ועדיין צ"ע שהרי "מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה"

אולי זה ההסבר, אבל עדיין צ"ע, שהרי אנו אומרים "מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה" ואם שלח שליח
 לתפוס מציאה ואמר "זכה לי" הרי זכה לו? ואולי אם יאמר המלווה ללווה שני "זכה לי" מלווה א' אולי
 יועיל? וצ"ע.

ז. מחלוקת ה"קצות" והנודע ביהודה

קצות החושן מקבל את העקרון של "שלוחו של בעל הממון" ואף תוקף את "הנודע ביהודה" המזלזל בצורך
 הזה.

קצות החושן סימן קסג:

ומה שכתב הגאון חכם צבי להשיג משום דישראל נעשה שליח לישראל חבירו
 לקבל מעותיו מן העכו"ם זה פשוט וכו' הרי שהחזיר ליד אחד שיחזיר לבעלים
 הראשונים האמור נאמר שיזכה בה הלה. זה ודאי לא עלה על הדעת. ומה לי

דברי חכמים

דברי חכמים

עכו"ם ומה לי ישראל בענין זה ע"ש. נפלאתי במ"ש עלה זה פשוט כו' האמור נאמר וכו', ודאי אמרינן הכין, וכן מבואר להדיא בתוס' פרק איזהו נשך (ב"מ) דף ע"א (ע"ב) ד"ה בשלמא סיפא לחומרא וז"ל, ותימה אמאי לא הוי ריבית גמור כשהעמידו אצל ישראל אפילו מקבל הנכרי ריבית, שהרי נעשה הישראל שני שלוחו של ראשון לקבל חובו מיד הנכרי, וי"ל דאפילו שיוכל לזכות לחבירו במציאה הכא אין קבלתו מן הנכרי זוכה לישראל חבירו, דנהי אם היה הנכרי מפקיר מעותיו היה יכול לזכות לחבירו, השתא מיהת שהנכרי אינו מפקיר אלא בא לזכות מעותיו למלוה ע"י זה הלוח, אין לו כח לזכות, שא"כ היה הישראל המקבל שלוחו של נכרי לזכות במעותיו של ישראל, ואין שליחות לנכרי והו"ל להיות מותר אפילו העמידו אצל ישראל אי לאו דלחומרא אמרינן יש שליחות לנכרי עכ"ל. והרי מבואר להדיא דאין ישראל זוכה לישראל חבירו בקבלתו מן הנכרי ואם נכרי אומר זכה במעותי לישראל חבירך הו"ל שליחות לנכרי ואין לו שליחות, וא"כ ה"נ כיון דיאוש קונה בחוב והו"ל מעותיו של נכרי, לא מצי ישראל לזכות לצורך ישראל חבירו וגם זה ברור.

אמנם קשה לי בדברי תוס' דנהי דבמעותיו של נכרי ליכא תורת זכיה לישראל חבירו, אבל היכא דחייב לישראל כיון דאפילו תופס לבע"ח היכא דלא חב לאחרים מהני וזוכה לו שלא מדעת הלוח, וא"כ ה"נ למה לי דעת הנכרי בזה כיון דחייב הוא לו, ועיין מ"ש בסימן ע"ב ס"ק כ"ב דגבי מעות דאין צריך שומא דמצי למיעבד דינא לנפשיה ולא אמרינן ביה מאן שם לך ע"ש, וא"כ היכי קרי ליה שליחותיה כיון דאפילו תופס שלא מדעתו מהני וצ"ע. ואפשר דס"ל לתוס' כדעת רב אלפס (שו"ת סי' ער"ה) הובא ברא"ש סוף פ"ק דגיטין (סי' י"ט) ובטור סימן ק"ה (סעיף ד') דאפילו במקום דליכא פסידא לאחרני נמי אינו יכול לתפוס שלא מדעת הלוח אלא היכא דאיכא פסידא דמלוה, כגון דמפסיד נכסיה או שהעני הלוח, אבל באמיד לפרוע לא ע"ש, וא"כ צריך דעת הלוח והו"ל שליחותיה לזכות במעותיו. מיהו בנידון דידן דאין הנכרי חייב כיון דקנה ביאוש, ודאי בעינן דעתו שיזכה לישראל חבירו, ואין לו שליחות ולא זכה הישראל כה"ג.

והנה ראיתי בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק) חלק ח"מ סי' ל' (אות ט') שכתב וז"ל, ודברים בטלים הם, שאין זכות לישראל לזכות לצורך אינו יהודי או שאינו יהודי יזכה לצורך ישראל, אבל שישראל יזכה לצורך ישראל מן האיני יהודי ודאי יש שליחות, ומה שהביא ממעמד שלשתן ראייה, משם מבואר טעותו, דשם פליגי הפוסקים אם הנפקד או הלוח אינו יהודי שהוא הזוכה בשביל ישראל, אבל אם הנותן אינו יהודי והמקבל והנפקד ישראל כו"ע מודו דקנה ישראל כמבואר שם בשו"ע בסימן קכ"ו (סעיף כ"ב) עכ"ל.

וכמה הרחיק הגאון הנזכר את הדבר עד שחשבו לדברים בטלים, והלא הוא הדבר מבואר כן בתוס' שזכרנו.

ח. כיצד יבארו החכם צבי והנודע ביהודה את התוס'

אוצר החכמה

הנה ראינו שגם ה"חכם צבי" וגם "הנודע ביהודה" סוברים שיהודי יכול להיות שליח ליהודי אחר לזכות בכסף הלוואתו מן הגוי.

והרי צריכים הם להסביר את התוס'?

אוצר החכמה

תירוץ פשוט הוא שאכן אינם מפרשים את הסוגיה כתוס' אלא כרש"י.

אבל נראה במחנ"א פירוש אחר בתוס':

מחנה אפרים הלכות שלוחין ושותפין סימן כג:

אוצר החכמה
תוס' 1234567
הגה"ה 1234567

ראובן שעשה שליח לשמעון שילך ויקבל חובו מן הגוי וכן עשה שמעון והלך ונתן לו הגוי בגדים בעד פרעון החוב וכבא שמעון עם הבגדים מצאו לוי ומכרם לו יורינו רבינו גר"ו:

תשובה הא מלתא איתיה בפרק הרבית דגרסינן שם נכרי שלוח מעות מישראל ובקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר וא"ל תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו כו' עד ואם העמידו אצל ישראל אסור משום חומרא ע"כ, והקשו התוספו' עלה דאמאי לא אסיר מדינא שהרי נעשה ישראל שני שלוחו של ראשון לקבל חובו מיד הגוי, ותירצו דאין קבלה מן הנכרי זוכה לישראל חברו מכיון דאין הנכרי מפקיר נכסיו אלא בא לזכות מעותיו למלוה ע"י זה הלוח ואין לו כח לזכות שא"כ היה ישראל המקבל שלוחו לזכות במעותיו ואין שלוחות לגוי ע"כ. ולכאורה נראה מדבריהם דאפילו כי עשה המלוה שליח לישראל חברו כדי שיקבל חובו מיד הגוי אין קבלתו זוכה לישראל המשלחו דהא הכא כי א"ל ישראל לגוי תנם לזה הרי המלוה עשאו שליח לישראל שיקבלם בעדו כמ"ש התוספו' בפרק הגזול קמא גבי שליח שעשאו בעדים דכל שא"ל פה אל פה שלח לי ע"י פ' עשאו שליח וראיה ממתניתין דהשואל את הפרה. ואפ"ה הכא גבי גוי לא מהני דא"א לישראל לזכות לחברו בממונו של גוי אם לא יעשנו שליח, וכמ"ש נ"י פ"ק דמציעא בשם הר"ן ז"ל דא"א לזכות לחברו מתורת שליחות אלא אם כן נעשה שלוחו של בעל הממון יע"ש. וכבר ראיתי להרשב"א ז"ל בחדושו לשמעתין שכתב בהדיא דאפי' כי עשאו שליח לישראל שיקבל חובו מיד הגוי אין קבלתו זוכה לו וכ"כ מהר"ם הביאו הב"י בח"מ משם ר' ירוחם סי' ק"ה. אבל מדברי הטור בי"ד סי' קס"ט אנ"כ שהרי כתב דאפי' לר"ת ז"ל אם ישראל השני אומר שבשליחות הראשון מקבלם אסור דשליח של ישראל הוא ע"כ. וכן מסתברא שהרי כל שהישראל עשאו שליח לקבל בעדו תו אין אנו צריכים לשליחותו של גוי וכמ"ש התוספו' פ"ק דקדושין גבי ההיא דעבד מהו שיעשה שליח לקבל גיטו וכו' דנ"מ היכא דפירש לו האדון לישראל שאינו נותנו לו בתורת זיכוי אלא בתורת שליחות העבד וכגון דהשליח אמר עבדך עשאני שליח לקבל את גיטו וא"ל האדון הילך וכ"כ הריטב"א שם. ומ"ש הר"ן שהבאתי דא"א לזכות לחברו מתורת שליחות אלא אם כן נעשה שלוחו של בעל הממון ה"ד

דפוס

במתנה דאין אדם עושה שליח לקבל מתנה מחברו כדאיתיה בירושלמי דמ"ש אבל לענין חוב אינו כן דודאי שפיר משה שליח ושלוחו כידו. ובח"מ הביא הב"י משם הרא"ש והר"ן ז"ל דתופס לבע"ח במקום שאין חב לאחרים מן הדין זכה דזכין לו שלא מדעתו, ומפשט דברי הטור בי"ד שהבאתי נראה דאפילו לא שוייה ישראל המלוה שליח זכה לו דזכין לאדם שלא בפניו וכ"כ הב"י שם:

דפוס

איברא דאיכא למידק דהא כיון דמיירי שם בשהיש' הראשון א"ל תנם לו מכי א"ל הכי הרי עשאו שליח לישראל לקבלם בעדו וא"כ כי נמי לא אמר השליח הכי הרי הוא שלוחו של ישראל כמו שהוכחתי לעיל דכל שאמ"ל פה אל פה שלח ע"י פ' הרי עשאו שליח, אלא דאפ"ה לא מצי לזכות כיון דאין הנכרי עושה שליח וכמ"ש החוס'. לכן נראה לע"ד דע"כ לא אמרינן עשאו שליח אלא היכא דאמ"ל הוא מעצמו שלח לי חובי ע"י פ', אבל הכא דא"ל לגוי תנם לו בהלוואה לאו שליח שוייה ואע"ג דישראל שני כי קבלם מהגוי ע"ד ישראל קבלם וכאלו קבלם בעדו מ"מ כל כמה דלא עשאו שליח בהדיא אין זה יכול לזכות בהם שלא מדע' הגוי שהרי אם לא ירצה הגוי לתתם לו הרשות בידו.

דפוס

המחנה אפרים מסכם את העניין וסובר שלא צריך "שלוחו של בעל הממון", ומסביר את הירושלמי והר"ן, וכן את התוס' בב"מ ע"ב אחרת, לדעת המחנ"א הירושלמי והר"ן מדברים באמת במקום שאין כל קשר ממוני בין המשלח לבין הממון, כגון במציאה ומתנה, אבל בהלוואה יכול לעשות שליח לקבל מגוי.

ונסבירו:

כוונת הירושלמי והר"ן שצריך להיות, כדי לעשות שליח, "דררא דממונא" איזה קשר ממוני כל שהוא.

במילים אחרות, אין אדם יכול לעשות שליח סתם. תהיה שליח שלי לכל דבר, מן יפוי כח כללי ללא מטרה מוגדרת שיש למשלח איזה קשר ממוני אליה ואפילו שאין הדבר שלו. לכן ששולח אותו למצא מציאות או לקבל מתנות, אין זה שליח, כי זו שליחות ללא קשר כל שהוא בין המשלח לאובייקט. אבל לקבל הלוואה ברור שיכול.

ואת התוס' מסביר הוא, שבאמת לא מינה המלווה היהודי את לווה ב' לקבל עבורו את ההלוואה מלווה א' הגוי, שאם עשה כך הרי באמת נעשה שליח ויש כאן ריבית קצוצה, אלא התוספות חוזר להסביר כמו רש"י שהמלווה היהודי ביקש מהגוי לווה א' לתת את הכסף ללווה ב' היהודי.

ובאמת יש סברא לומר כך, שהרי לא רוצה המלווה להכנס לאיסור ריבית ולכן לא ממנה את לווה ב' כשליחו. ודבר כזה אנו מוצאים בר"י הביאו הרא"ש בסוגייתנו.

רא"ש בבא מציעא פרק ה סימן נה:

"ור"י כתב בתשובה להיתירא. דאף את"ל דאסור היכא דשויה שליח. הכא לא מחזקינן אינשי ברשיעי דנימא שויה שליח אלא דעתו היה שילוח הנכרי מישראל ויחזור וילווה לו".